

ZNAČILNOST VERZIFIKACIJE LEOPOLDA VOLKMERJA IN NJEN ODMEV V SLOVENSKI LITERARNI ZGODOVINI

Novejše raziskave slovenske književnosti so v marsičem spremenile poglede na vlogo in vrednost posameznih pojavov predvsem v času njenega konstituiranja. Ob tem so nakazale vprašanja, povezana s tistim delom slovenske književnosti, ki je iz različnih vzrokov ostal zunaj osrednjega zanimanja slovenske literarne vede. V njihov okvir sodi tudi ugotavljanje značilnosti verzifikacije Leopolda Volkmerja (1741–1816), začetnika posvetne verzifikacije na slovenskem Štajerskem. Pogledi nanjo so se oblikovali iz dveh nasprotujočih si sodb, iz Prešernove zavrnitve Volkmerjevih pesmi v izdaji Antona Janeza Murka in Slomškove o Volkmerjevem pomenu za slovenski jezikovni prerod v času močnega pomenečevalnega pritiska in o vzgojni vrednosti njegovih basni.

Značilnosti Volkmerjeve verzifikacije

Pregled Volkmerjevega edinega posvetnega tiska Hvala kmetičkega stana ino tobačie trave¹ ter rokopisne zbirke Zmes za pevca I² razkriva oblikovno raznovrstnost njegovih pesmi.

Pri Volkmerju ni opaziti posebnega omahovanja pri uveljavljanju silabotoničnega verznege sistema. Devetintrideset pesmi, obsegajočih 2121 verzov (Hvala 320 in Zmes 1801 verz), kaže različno metrično strukturiranost, čeprav prevladujejo jambski in trohejski verzi, po čemer se Volkmerjeva verzifikacija bistveno loči od Vodnikove. Zastopanost posameznih stopic naj ponazori preglednica.

stopica	Hvala kmetičkega stana			Zmes za pevca I			Skupaj		
	pesmi	verzi	%	pesmi	verzi	%	pesmi	verzi	%
jamb				19	896	49,75	19	896	42,24
trohej	1	216	67,5	13	815	45,25	14	1031	48,61
daktil				4	58	3,22	4	58	2,74
amfibrah	1	104	32,5	1	32	1,78	2	136	6,41
	2	320	100	37	1811	100	39	2121	100

Prevladovanje dvozložne mere je značilno tudi za Volkmerjevo cerkveno verzifikacijo, saj je od 5360 verzov iz rokopisne zbirke Pesme k božji službi v rimski katoliški Cirkvi³ kar 3559 jambskih (66,39 %), 1561 trohejskih (28,85 %) in le 176 daktilskih (3,28 %) ter 79 amfibraških verzov (1,48 %).

¹ Hvala kmetičkega stana ino tobačie trave v dveh pesmah zapojena v leti 1807. V Marburgi, se neide per Josephu Martinu Merzinger Bukvarju. Pritiskana pri Fr. Schützi.

² Zmes za pevca I. del. Pisano v Farofi svetega Verbanu pri Ptui 1814.

³ Pesmi k božji službi v rimski katoliški Cirkvi vekši Tal iz Nemškega ino Latinskega na Slovensko prestavlene. Pisano v tem Farofi s. Martina pri Wurmbergi. 1805.

Po silabični zgradbi prevladujejo sedem- in osemzložni verzi, krajši ali daljši so prej izjeme, ki jih najdemo pri verzih dvo-zložne in trozložne mere.

	število verzov				Skupaj	
	trohejski	jambski	daktilski	amfibraški	število	v. %
4-zložni verzi	2				2	0,09
5-zložni verzi	60			16	76	3,59
6-zložni verzi	172	64		16	252	11,88
7-zložni verzi	499	246			745	35,13
8-zložni verzi	278	362			640	30,18
9-zložni verzi		164			164	7,73
10-zložni verzi	10	34	22		66	3,11
11-zložni verzi	10	24	36	104	174	8,20
12-zložni verzi		2			2	0,09
	1031	896	58	136	2121	100

Sedmerci so realizirali kot četrstopični akatalektični trohejski ali tritopični heperkatalaktični jambski verzi, osmerci pa kot četrstopični katalektični trohejski ali jambski verzi. Praviloma ni kratkih in dolgih stopic v enem verzu, izjema je le pesem Matica ali nori Rat, kjer uvodnemu daktilu sledijo trije troheji. Daljši verzi so metrično raznovrstni, toda prevladujoči pri trizložni meri, zato še bolj izstopa jambski enajsterec, uporabljen v treh pesmih. Enoličnost prevladujočih metričnih vzorcev je Volkmer razbijal z različnimi kombinacijami verzov, s čimer je povezan različen obseg rimanja, in z odstopanjem od metrične sheme.

Iz različno strukturiranih kitic izvirajoča oblikovna raznovrstnost vendarle kaže nekaj skupnih teženj. Od štirih do dvesto osemminosemdeset verzov obsegajoče pesmi so večinoma členjene na enake kitice, enokitičnih je le pet pesmi. Kljub očitani gostobesednosti četrtina pesmi ne presega dvajset verzov. Pogostnost posameznih vrst kitic prikazuje preglednica.

	jamb		trohej		daktil		amfibrah		skupaj			
	pesmi	verzi	pesmi	verzi	pesmi	verzi	pesmi	verzi	pesmi	%	verzi	%
dvovrstičnice		22									22	1,04
štirivrstičnice	5	68	3	84	1	4			9	23,1	156	7,36
šestvrstičnice	3	108	6	576	3	54			12	30,7	738	34,79
sedemvrstičnice	1	42							1	2,6	42	1,98
osemvrstičnice	10	656	3	344			2	136	15	38,4	1136	53,56
dvanajstvrstičnice			1	12					1	2,6	12	0,56
petnajstvrstičnice			1	15					1	2,6	15	0,71
	19	896	14	1031	4	58	2	136	39	100	2121	100

Samo v eni pesmi je šestvrstičnici iz devetercev dodan še dvovrstični refren iz osmercev (Zakon ali čudovita Glihinga).

Osemvrstičnica, ki je najpogostejša kitica tudi v Volkmerjevih cerkvenih pesmih, pogosto razpade na dve štirivrstičnici. Enokitično pesem Čelica ali mladenstljivo Pitanje je mogoče šteti za pesem iz petih trivrstičnic, kakor jo je zapisal Murko.

V štirinajstih pesmih so verzi medsebojno povezani s prestopno rimo, v petih z oklepajočo, v treh s parno zaporedno in v po eni z zaobrnjeno ter verižno. V petnajstih pesmih je rima v kiticah zapletena, pri čemer so kombinirane prestopne in parne zaporedne rime v različnih variantah. Ker se v kiticah menjujejo katalektični in akatalektični ali katalektični in hiperkatalektični verzi, se v verzem izgledu menjujejo krepke in šibke rime. Samo v štirih pesmih so vsi verzni izgledi krepki in v eni šibki. Pri šibkih rimah ni opaziti nobenih posebnosti in odstopanj, pri krepkih pa tudi za Volkmerja velja, da je upošteval stranski naglas, zato so nepopolne moške rime pogost pojav, ki ga srečamo prav tako v njegovih cerkvenih pesmih.

Pri uresničevanju metrične sheme je mogoče opaziti odstopanja, ki so povezana predvsem z donaglaševanjem brezglasnic na metrično krepkih mestih in raznaglaševanjem naglašanih enozložnic najpogosteje v verzem vzglasu. Tudi drugih odstopanj je v vzglasu več kot v sredini verza. Odstopi v verzem izgledu so povezani predvsem z večzložnimi besedami in že omenjeno nepopolno moško rimo.

V Volkmerjevih verzih ni opaziti izrazite težnje po oblikovanju stalne cezure, izjemoma je dosledno uresničena (5/4) v pesmi Zakon ali čudovita Glihinga, razloka pa v Pervi Pesmi od Kmestva (6/5), tako da je v predelani obliki pri Ahaclu⁴ dolgi verz razbit na dva kratka. Verz je v večini primerov skladijsko sklenjena celota, torej je praviloma stavek, prestopi so pogostejši le v tistih pesmih, kjer je kitica zgrajena iz distihov (Stari ali negdašno Vesele) ali pa se v dialogu skuša približati proznemu ritmu.

Opisane značilnosti razkrivajo odsotnost klasičnih mer in zanemarljiv delež amfibraških verzov, ki so pri Vodniku prevladujoči. Veliko več sorodnega ima Volkmerjeva verzifikacija z Jarnikovo, v kateri po Prunčevih⁵ analizah prav tako prevladujejo pesmi v dvozložnih merah s krepkimi in šibkimi rimami v prestopni razvrstitvi. Erik Prunč vidi v Jarnikovi poeziji zavesten odmik od klasicistične tradicije in približevanje romantičnemu verzifikacijskemu standardu. Nedvomno je Volkmerjeva uvedba jamskega enajsterca potrditev Prunčeve ugotovitve tudi zanj. Oba sta dobro poznala sočasno nemško poezijo in v njej našla oblikovne in miselne zglede.

Zvrstno-vrstno raznolikost Volkmerjevih pesmi je napovedal naslov rokopisne zbirke. Ker je še vedno prevladujoča težnja združiti v pesmi koristno z zabavnim, je najpogostejša literarna vrsta basen (več kot polovica besedil), najpogosteje snovno zajeta iz literarnega izročila. Basni se zaradi poučnosti približujeta refleksivna didaktična pesem (Vrabel ali nagla Sodba, Kruh ali človečja Hudobija, Matica ali nori Rat) in epigram (Žena ali možja Pokoršina, Pisker ali nora Glava (. . .)). Pretežno zabavi namenjene so sejmarske pesmi v nizkem slogu (Čujež ali najeti Pes, Moistrie ali levi Žep, Zakon ali čudovita Glihinga) in pivska pesem (Ters ali priazni Napitek), čeprav se tudi vanje prikrade poučnost (Stari ali negdašno Veselje, Druga Pesem od Tobaka). V ljudskem izročilu znane šaljivke zastopa Kositva ali prazni Strah, hvalo kmečkega stanu pa Perva pesem od Kmestva. Osebnostno izpovedni sta refleksivni pesmi Lipa ali slatka Kerčma ter Hrast ali žalostno Ločenje.

⁴ Matija Ahacel: Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene I. V Celovci 1833, str. 48.

⁵ Erik Prunč: Pesniške in jezikovne strukture pri Urbanu Jarniku. –V: XX. letno poročilo Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu 1976/77, str. 96–113.

Upoštevanje načel klasicistične poetike je mogoče povezati s klišejskimi apostrofami in razmeroma dosledno upoštevanimi načeli premišljene in jasno izpeljane zgradbe pesmi. Veselje z oblikovanjem se kaže zlasti v krajših pesmih, saj zasledimo celo *carmen figuratum* (Mravlja ali podvučen Človek), pogosto pa simetrično in paralelno zgradbo, podkrepljeno z glasovnim figuriranjem v verzem vzglasu (iteracije) in izglasu (rima), na primer Vrabel ali nagla Sodba, ali s kontrastom (Vrana ali preoblečeni Kmet). V epigramih se pokaže Volkmerjev smisel za lapidarno izražanje. Prevzemanje snovi iz izročila in preoblikovanje iz proze v poezijo potrjuje njegove klasicistične nazore o pesnjenju. Slabše je upoštevano načelo enotne perspektive, saj se v enem besedilu odična perspektiva prelomi v elegično (Hrast ali žalostno Ločenje), še pogosteje se ob njej pojavlja ironična (Druga Pesem od Tobaka, Moistrie ali levi Žep). Tudi razmeroma svobodna izbira motivov kaže na opuščanje predsodkov o neprimernosti snovi (oda drevesu, psu . . .).

Naslavljanje pesmi, pogosti obrati na bralce / poslušalce, retorične figure in vzorec sholastične pridige v zgradbi povezujejo Volkmerjevo verzifikacijo z baročno retorično prozo in poezijo. Ta tradicija je zastopana tudi v izbiri snovi in žanrov (hvala kmečkega stanu, sejmarske pesmi). Vendar pa v izpeljavi eksemplarične kazni ni več toliko grozo vzbujajoče drastike, ker Volkmerjev razsvetljski humanizem raje pusti odprt konec ali pa kazen usmeri samo na grešnike iste vrste.

Primarni verizem, pogost tudi v komparacijah, raste iz njegove sposobnosti za opazovanje naravnega in delovnega okolja in se povezuje s sodoživljanjem socialnih in moralnih stisk kmečkega človeka, tako da se skozi prevladujoči družbeni determinizem in z njim povezan fatalizem zaikri sem in tja tudi socialna poanta in kritična podoba sveta.

Iz Volkmerjevih pesmi se poleg razsvetljskih idej o osrečujočem altruističnem delu, o razumnem obvladovanju senzualnosti, o smotrni urejenosti sveta, postavljanju pridnosti, delavnosti nad talent, priznavanju avtoritete razuma in ne moči oglašajo tudi misli, izvira-joče iz stanovske pripadnosti, ki daje prednost tradicionalni krščanski morali pred etiko zgodnjega kapitalizma, čeprav je s svojim delom podpiral reformna prizadevanja prosvetljenih vladarjev in se s tem vključeval v demokratičnejši družbeni model. Redkeje so pesmi, v katerih je njegov pogled na svet sproščenejši, ker ga ne blokira poklicna morala (Ters ali priazni Napitek) in je v pesmi spretno prikrita erotika.

Kljub izraziti pragmatičnosti v odnosu do poezije je Volkmer prvi pri nas pojmoval pesem kot govornico srca in s tem so povezane predromantične prvine (poudarjena čustvenost, ljudskost, narava). Zato se ob izrazito racionalistično zgrajenih pesmih pojavljajo nizi svobodnih asociativno povezanih doživetij in podob iz narave (Lipa ali slatka Kerčma). Kljub prevzemanju nekaterih oblikovalnih postopkov iz literarne tradicije in ustnega izročila si je prizadeval za individualni pesniški jezik, vendar pri tem pogosto ostajal na pol poti, ker je jezikovna raven zaradi prevzetih besed iz nižjih jezikovnih plasti preveč neizdelana, da bi lahko močneje vplivala na osrednji književni standard.

Odmev Volkmerjeve verzifikacije

Razmeroma skromen delež natisnjenega v primerjavi s tistim, kar je ostalo v rokopisu, daje misliti o omejenih možnostih za pisno razširjanje Volkmerjevih pesmi. Vendar so njegove predvsem petju namenjene pesmi vseeno našle pot med ljudi, saj »Njihove fabule ino pésmi, polne lepih naukov in nedolžne šale, še zdaj vsi štajerski Slovenci od vseh najrajši poejo, ker so v prosti slovenščini spisane, ino nje vsi pevci lahko zastopijo«. ⁶ Iz ohra-

⁶ A. J. Murko: *Kratko življenje Leopolda Volkmera*. – V: *Leopolda Volkmera, pokojnega duhovnika Sekavske škofije Fabule ino Pesmi*. V Gradci 1836, str. XV.

njenega rokopisnega gradiva v mariborski Univerzitetni knjižnici je mogoče posneti, da so bili glavni ohranjevalci Volkmerjevega knjižnega izročila duhovniki in redki učitelji, ki so s prepisovanjem razširjali njegove posvetne in cerkvene pesmi. Prepisi so pogosto povezani z natisom, tako da so izobraženi prepisovalci poskrbeli za pisno, ljudstvo pa za ustno izročilo.

V Cvetkovem prepisu⁷ je med štirimi besedili tudi Pesem od Kmestva s pripisano letnico 1795. Iz obsežnejšega rokopisa neznanega prepisovalca⁸ se je ohranilo šest obravnavanih pesmi, vendar samo tri popolne (Lisica ali kislja jagoda, Čelica ali mladenstljivo pitanje, Kositva ali prazen strah, Slovo od mojega hrasta, Hrast ali gnusna nezahvalnost in Pesem od lipe). V Slovenski veseli Franca Peserla⁹ so štiri pesmi (Lesica ali kislja jagoda, Čelica ali mladenstljivo pitanje, Slovo od mojega hrasta in Hrast ali gnusna nezahvalnost). Med Jurjevimi pesmimi¹⁰ je prepis Pesmi od kmeta, v Sorčičevem rokopisu¹¹ pa Pesmi od kmetstva, Napitne pesmi in Pesmi od tobaka. V rokopisu iz leta 1830¹² je prepis Pesmi od tobaka. Neznani prepisovalec¹³ je prepisal v bohoričici 36 Volkmerjevih pesmi, od tega jih je od tukaj obravnavanih 27. Najobsežnejši je Schmutzov prepis¹⁴ Murkove izdaje v gajici, omeniti pa še kaže Slomškov prepis¹⁵ basni Stari Sivec.

Posamezne Volkmerjeve pesmi so bile objavljene v pesmaricah in berilih. Pesem od Kmestva je nekoliko predelana izšla v Dajnkovi zbirki Posvetne pesmi med slovenskim narodom na Štajarskem (1827)¹⁶ in v Ahaclovi pesmarici Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane (1833),¹⁷ obe je prepesnil tudi Štefan Modrinjak,¹⁸ Pesem od Kmestva se je ohranila v ustnem izročilu in se razširila celo na kajkavsko območje.¹⁹

Volkmer je Zmes za pevca verjetno pripravil za natis, če sodimo po nagovoru. Pesmi so se širile v prepisih in ustno. Anton Korošak je vse Volkmerjeve pesmi poslal Petru Dajniku in ta jih je »keliko njih je cesarsko-kralovsko predno preglediše knjižno dovolilo, tudi vu mojo zbirko vzela.«²⁰ Dajniko Volkmerjevih pesmi ni označil, spremenil jim je naslove in jih predelal. Na osem Volkmerjevih pesmi v Dajnkovih Posvetnih pesmih (1827) je opozoril že Jožef Pajek, vendar jih je več.²¹ Če upoštevamo le prvi del Zmesi, so Volkmerjeve Neradovoljen kosec (Kositva ali prazni Strah), Napitna pesem IV (Ters ali priazni Napitek), Lipa (Lipa ali slatka Kerčma), Hrast in Podert hrast (Hrast ali žalostno Ločenje), Ne-

⁷ Ms 44/1 Štiri pesmi Leopolda Volkmerja (v prepisu Franca Cvetka).

⁸ Ms 44/4 Osem pesmi Leopolda Volkmerja (v prepisu neznane roke).

⁹ Ms 46/2 Franc Peserl: Slopvenska vesela, ali popevke ino pesme slovenskega naroda.

¹⁰ Ms 127 Jurjeve pesmi. Šoštanj 1829.

¹¹ Ms 128 Franc Sorčič: Prepis treh pesmi Leopolda Volkmerja.

¹² Ms 129 Zbirki slovenskih pesmih 1830. (Prepisi neznane roke pesmi Franca Cvetka in drugih, nenaavedenih avtorjev).

¹³ Ms 140 Leopold Volkmer: Hrast ali gnusna nezahvalnost (in 34 drugih pesmi v prepisu neznane roke).

¹⁴ Ms 191 Leopold Volkmer: Fabule ino Pesmi (Po izdaji Antona Murka iz leta 1836 v gajici prepisal J. Schmutz in dodal še 8 pesmi. 1882).

¹⁵ Ms 123 Anton Martin Slomšek: Slovenstvo. Celovec, po letu 1822.

¹⁶ Peter Dajniko: Posvetne pesme med slovenskim narodom na Štajarskem. V Radgoni 1827, str. 9 (Kmetički stan).

¹⁷ Matija Akacel: Pesme po Koroškim ino Štajarskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene I. V Celovca 1833, str. 48 (Kmetički stan).

¹⁸ Stanko Kotnik, Jože Pogačnik: Štefan Modrinjak. Maribor 1974, str. 78 (Kmetički stališ) in 104 (Popevka od tobaka).

¹⁹ Fran Ilešič: Hrvatska dobrovolja i popevka Od kmetskoga stališa preštimanja. Zagreb 1938.

²⁰ Kot pod 11, str. VII.

²¹ Jožef Pajek: Leopold Volkmer, veseli pesnik Slovenskih gor. Maribor 1885, str. 12.

hvalen vuk (Vuk ali gerdi Lon), Skopi pes (Derži ali vmerjoča Skopost) in Lesica ino grozd (Lisica ali kislja Jagoda). Motivno podobnih pesmi pa je še več.

Knjižno izdajo Volkmerjevih pesmi je pripravil Anton Janez Murko 1836. Razvrstil jih je v dve skupini, napovedani že v naslovu,²² podrl Volkmerjevo zaporedje in nekatera besedila izpustil. Iz prvega dela Zmesi niso bile objavljene Kositva ali prazni Strah, Žena ali možja Pokoršina, Jaice ali caglive Mladenčič, Pisker ali nora Glava, Oče ali lastni Sin, Zakon ali čudovita Glihinga in Terdnovec ali dober Rat. Objavljenih besedil je petinsedemdeset, toda zadnji dve pesmi nista Volkmerjevi.

Murkova objava Volkmerjevih pesmi je spodbudila nekaj objav posameznih pesmi. V drugi izdaji Ahaclovih Koroških in štajerskih pesmi (1838) je basen Sivec ali srečna Podložnost dobila naslov Star konj in podnaslov Štajarska pravlica. Sledil je še natis v tretji (1852) in četrti izdaji (1855). A. M. Slomšek je za Drobtinice (1853) pripravil Volkmerjev življenjepis in ga ilustriral s štirimi pesmimi, in sicer sta iz Zmesi Pesem od lipe (Lipa ali slatka Kerčma) in Slovo od hrasta (Hrast ali žalostno Ločenje). Pesem od lipe je sprejel Fran Miklošič v Berilo za osmi gimnazijalni razred (1865). V Macunovi Književni zgodovini slovenskega Štajerja (1883) so bile objavljene tri kitice iz pesmi Moistrie ali levi Žep.

Vse pesmi iz prvega dela avtografa je objavil Jožef Pajek v Popotniku 1885 (od 1. do 23. številke) in pripravil ponatis v samostojni knjigi še v istem letu. Ker je ugotovil, da »Murkovo izdanje ni *dosti* zvesto«,²³ je objavil pesmi iz Zmesi jezikovno in po zaporedju nespremenjene, ni pa ohranil vizualne podobe kitice. Sledita Hvala kmetičkega stana in tobačie trave po izdaji iz leta 1807, nato pa pesmi iz Murkove izdaje; upošteval je tudi prepise Jakoba Košarja. Dodal je še Zimmermannovo čestitko, tako da je vseh pesmi 81. Pajek je posodobil samo pravopis, zaradi doslednega upoštevanja predlog pa kažejo pesmi neenotno jezikovno podobo.

Objavljene so bile še nekatere pesmi iz Zmesi. Jakob Sket je v Slovenski slovstveni čitanki (1893) natisnil Lipo ali sladko krčmo, Sinico ali kaštigano prevzetnost in Sivca ali srečno podložnost,²⁴ Štrekelj pa je Zakon ali čudovito glihengo (št. 8341) uvrstil med stanovske pesmi v IV. zvezku Slovenskih narodnih pesmi. Prav to pesem je skupaj s smiselnim prevodom v nemščino objavil Josef Matl v svoji študiji.²⁵ V Cvetniku slovenske vezane besede Alfonza Gspana so med petimi Volkmerjevimi pesmimi tri iz Zmesi, to so Lisica ali kislja jagoda, Lipa ali sladka krčma in Hrast ali žalostno ločenje.

Prav tako v rokopisu je ostala Volkmerjeva antologija Dragana Šande, pripravljena 1943. v Beogradu in shranjena v mariborski Univerzitetni knjižnici. Iz Zmesi je vanjo uvrščenih triindvajset pesmi.

Prvi obsežnejši pregled Volkmerjeve posvetne verzifikacije, ki ga je pripravil Anton Murko, je bil sprejet zelo različno. France Prešeren je Murka ošvrknil s epigramom²⁶ in sonetom,²⁷ ki sta bila resda objavljena dosti kasneje (1881 in 1900), vendar je ostra sodba o Volkmerjevih pesmih kot o čenčah in neslanih pesmih vplivala na marsikatero kasnejše

22 Fabule in pesmi.

23 Pajkovo pismo Matiji Murku 22. 2. 1885, shranjeno v NUK (signatura Ms 1119, 1032, št. 2).

24 Jakob Sket: Slovenska slovstvena čitanka za sedmi in osmi razred srednjih šol. Na Dunaji 1893, str. 140 do 144. V drugi izdaji čitanke (1906) je objavljena samo Lipa (na str. 145).

25 Josef Matl: Leopold Volkmer und Andrej Gutman als satirisch-»realistische« Gestalter des steirisch-slowenischen Bauern der Slovenske gorice. V: Studia Slovenica Monacensia in honorem Antonii Slodnjak septuagenarii. Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen. München 1969.

26 France Prešeren: Izdajavcu Vólkmera fabúl in pesem. -V: Zbrano delo I. Ljubljana 1965, str. 116.

27 France Prešeren: Izdajávcu Volkmerjovih fabúl in pesem. -V: Zbrano delo II. Ljubljana 1966, str. 18.

mnenje. Prešeren je bil razočaran nad Murkom, ki je poprej tako visoko ocenil njegovo poezijo, in je zato izdajo *Fabul in Pesmi štel za njegovo blamažo*.²⁸ Ostri sodbi se je pridružil Stanko Vraz, čeprav je vzroke za odklonilno stališče do Volkmerja pri njem potrebno povezovati tudi z razhajanjem ob jezikovnih vprašanjih. Drugače pa je sprejel Volkmerjeve pesmi Anton Martin Slomšek, ker jih ni presojal po njihovi estetski vrednosti, ampak je upošteval razmere, v kakršnih so nastale, in ker se je zavzemal za poljudnejši tip književnosti. »Da domorodni pisec kaj veljá, mora vse šege, dobre in slabe navade, vse čedne in nečedne lastnosti svojega ljudstva dobro poznati, poznati žile domačih občutov; kinč njegove besede ima biti domač ne kuplen; mora pa tudi vedeti pravo mero omike materne jezika, da ga zamorejo njegovi rojaki v razumenju dohajati. Le kdor domače lepo posneti – verlo ptuje blago pa čedno podomačiti zna, on zasluži slavno ime domorodnega učenika, kakor ga rajni Volkmer po vsej pravici zaslužijo. Njih beseda ni scer dosti vglajena, ker ga ni bilo, kdor bi njo bil likal; pa je zadosti prijazna in domača, kakor se čuje v Slovenskih goricah. Nove slovnice in oblik v njihovih pesmih ne bodeš najdel, pa za toliko lepšo množino zernov zdravega nauka in vence slovenskega duha zalih cvetlic.«²⁹

Kljub temu je po Slomškovem mnenju bila Volkmerjeva pesem namenjena različnim naslovnikom in ne le preprostu ljudstvu:

»Vsi radovedni so čakali ne le kmetovski ljudje, nego tudi duhovski in deželski gospodje, kaj bodo novega g. Volkmer nakovali.«³⁰

Fran Miklošič je v Slovenskem berilu (Dunaj 1865) v glavnih obrisih povzel Slomškovo oznako, medtem ko je Janežič Volkmerju očital »Škoda, da so s toliko ptujim duhom navdanek«.³¹

Avtorji slovstvenih pregledov so večinoma prevzemali Murkove in Slomškove ugotovitve (Jakob Sket, Jožef Marn, Karol Glaser). Ivan Macun³² je videl vzrok za odklanjanje Volkmerjevih pesmi v jeziku, sicer pa je menil: »Volkmerjeve pesmi v daljni razvitek naše literature neso kaj segale, ker so veliko predolgo ležale v prahu, ko je veliko veči duh na Kranjskem, akoravno takrat le samo za literate pomolil visoki svoj duh naime Franc Prešeren. Temveč pak se mi zdi, da so delovale v samem narodu ter čisto staro narodno poezijo izpodrinile veči del po unih krajih, tako da so se poznej lahko v samem narodu šopirile pesmi, kako so jih neki učitelji in posebno Vrbnjak še veliko slabije zlagali pol cerkvenega, pol posvetnega praznega zadržaja.«³³

Večje zanimanje za Volkmerja je spodbudila izdaja njegovih pesmi leta 1885. Jožef Pajek je natančno pregledal ostalino in sestavil Volkmerjev življenjepiš, popisal njegovo delo in skušal pesmim določiti čas nastanka in poiskati snovne vire. Izid jezikovno nepopravljanih pesmi je posebej pohvalil Stanislav Škrabec.³⁴

Ivan Grafenauer je zapisal, da je bil Volkmer »čisto osamljena prikazen in torej brez nadaljnega vpliva na razvoj slovenskega pesništva«,³⁵ čemur je ostro nasprotoval France

28 France Kidrič: Prešeren I. Pesnitve. Pisma. Ljubljana 1936, str. 310.

29 Slomšek: Leopold Volkmar, slavni pesnik slovenskih goric. –V: Drobotinice. Celovec 1853, str. 120.

30 Kot pod 11.

31 Anton Janežič: Kratek pregled slovenskega slovstva z malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence. Celovec 1857, str. 142.

32 Ivan Macun: Književna zgodovina slovenskega Štajerja. V Gradcu 1883, str. 70.

33 Kot po 17, str. 71.

34 Stanislav Škrabec: Dr. Jožef Pajek: Leopold Volkmer. –V: Jezikoslovni spisi I. zvezek. Ljubljana 1918, str. 277.

35 Ivan Grafenauer: Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. Ljubljana 1909, str. 12.

Kidrič,³⁶ ki ga je štel v generacijo, pri kateri so se začele klesati prve preporodne črte, čeprav se je vanj usmerjal bolj instinktivno.³⁷

Kidričev pogled na Volkmerja se v marsičem ujema z Legiševo sodbo, da je bil Volkmer slab zgled za nadaljevalce posvetne verzifikacije v severovzhodni Sloveniji. Janko Glazer³⁸ je spodbijal predvsem Legišev očitke »omejene okorelosti in nazadnjaštva«³⁹ ter presojanje o Volkmerjevem pomenu samo iz evropskega in osredneslovenskega konteksta. Potrebo po realni oceni Volkmerjevega mesta v razvoju slovenskega slovstva je večkrat zapisal Anton Slodnjak.

Temeljna lastnost njegove verzifikacije je stvaren in resničen »neposreden besedni izraz duševnega dogajanja in razpoloženja, ki ne razodeva nobene niti družbeno konvencionalne (meščanske) niti umetne literarne stilizacije.«⁴⁰

Jože Pogačnik je za Volkmerjev standard postavil ljudske popevke, vendar ga je na nekaj mestih prebil, zato spada v slovstveno zgodovino.⁴¹ O Volkmerjevi organski povezanosti z razvojem slovenske posvetne verzifikacije je pisal tudi Štefan Barbarič, ki ga je štel za »prvi dokaz, da je slovenska periferija začela pesniško polnovredno živeti.«⁴² Tema sodbama se pridružuje Alfonz Gspan, saj je prepričan, da je bil slovstveno bolj izobražen, kot dopušča ustaljena predstava v literarni zgodovini, in ga ni mogoče šteti le za poučnega verzifikatorja, temveč mu je bilo veselje do zlaganja pesmi prirojeno.⁴³

Opravljen del me prepričuje, da moramo kljub številnim upravičenim pomislekom o vrednosti Volkmerjeve verzifikacije in o njenem odkluku od osrednjega knjižnega standarda na njegovo delo gledati iz specifičnih zgodovinskih razmer, v katerih se je z odločitvijo za pokrajinski knjižni jezik uprl prodirajoči germanizaciji in tudi kajkavizaciji severovzhodne Slovenije, čeprav je kasneje njegovo pokrajinsko zaznamovanost razvoj zavrnil.

³⁶ France Kidrič: Izbrani spisi III. Ljubljana 1978, str. 174.

³⁷ France Kidrič: Zgodovina slovenskega slovstva. Ljubljana. 1929–1938.

³⁸ Janko Glazer: Legiša Lino, Slovenska poezija od Vodnikovih Pesmi za pokušino do priprav za Krajsko čbelico (1806–1828). –V: Časopis za zgodovino in narodopisje 34/1939, str. 120–122.

³⁹ Lino Legiša: Slovenska poezija od Vodnikovih Pesmi za pokušino do priprav za Krajsko čbelico (1806–1828). Ljubljana 1938, str. 20.

⁴⁰ Anton Slodnjak: Delež Štajerske v slovenski književnosti. –V: Študije in eseji. Maribor 1966, str. 130.

⁴¹ Jože Pogačnik: Zgodovina slovenskega slovstva 2. Maribor 1969, str. 205.

⁴² Štefan Barbarič: Slovenska razsvetljenska književnost v luči vrstne poetike. –V: Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1979, str. 86.

⁴³ Alfonz Gspan: Cvetnik slovenskega umetnega pesništva do srede XIX. stoletja, II. knjiga. Ljubljana 1979, str. 423.

Summary

UDK 886.3.09-1: 929 Volkmer L.

THE CHARACTERISTICS OF LEOPOLD VOLKMER'S VERSIFICATION AND ITS RESOUNDING IN SLOVENE LITERARY HISTORY

Recent research of Slovene literature has in many ways changed our views on the role and value of individual phenomena especially at the time of its inception. It also indicated the questions connected with that part of Slovene literature, which for various reasons remained outside the central interest of Slovene literary science. The description deals with the characteristics of Leopold Volkmer's (1741–1816) versification, the beginner of secular versification in the Slovene region of Štajarska. Two conflicting views formed these appreciations, namely Prešern's rejection of Volkmer's poems, edited by Anton Janez Murko, and Slomšek's view on its significance for Slovene language transition at the time of strong germanizing pressure, as well as on the educational value of his fables.